

ся даліше також **наука й нова філософія**, що освободила розум від переможеного церковного авторитету.

В нових часах набирає держава, передовсім абсолютна держава, великого практичного значіння; вона підчиняє під себе церков, бо кладе більшу вагу на політичні заслуги, чим на християнські прикмети; римське право та його основа стають складовою частию повочасних поглядів та повочасної суспільної організації. Нова держава стає з часом усе більше й більше демократичною та народною, і та народна держава голосує у XVIII. віці права людини та горожан. (Американська та французька революція). З тих прав людини відносять права народности та мови, піднімають ся права соціальної та господарські (пр. право до праці, до «мінімуму естествовиза» і багатогнищих), а паренті дізнають зміни права жінки й дитини (повочасне родинне право). Так розвиваєть ся ідея гуманности і втілюєть ся в повочаснім суспільнім життю.

Суть того нового ідеалу гуманности бачиме ще в тім, що його голосить як природний. Новий напрям думок шукає основ природної релігії й теології, природного права й природної моралі, природного первісного стану товариства та держави, а вкінці навіть філософія ґрунтуєть ся на природнім («здоровім», «звичайнім») розумі.

Також і нова інтука стремить усе більше свідомо до природи. Ідеал гуманности, одним словом, се новий ідеал супроти історичного, старого.

В XIX. віці виявляєть ся гуманітарне змагання найвиразнійше в різних пробах витворення **релігії гуманности** (Конт, Фаєрбах і інші). Взагалі вся новішня філософія, вся новішня література всіх народів, уся поступова політика стараєть ся розвинути та здійснити ідеал чистого людства.

Той ідеал неоднаковий в різних часах та у різних народів. Англійці виобразують його доси найбільше всесторонно з філософічного, етичного, соціального та релігійного огляду. Французи кладуть вагу на політичну сторону, Німці на філософічні та літературні основи.

Серед славянських народів мають Росіяне релігійно-соци-